

Козачук К. О., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української філології та суспільних наук Академії адвокатури України

ПРОБЛЕМА ЛІНГВІСТИЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ НЕПРАВДИВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ЮРИДИЧНОМУ СПІЛКУВАННІ

Мотиви, що спонукають людину до фальсифікацій у поведінці, є різними. Вони можуть як усвідомлюватися, так і не усвідомлюватися; бути корисливими і некорисливими (т. зв. «свята брехня»); морально виправданими або морально засуджуваними. Неправдивість, нещирість – характерна особливість саме людської поведінки. Відомо, що люди схильні вірити в те, у що їм хотілося б вірити; вони схильні приймати неправду за «чисту монету», коли вона відповідає їх потаємним бажанням чи побоюванням, підвищує їх самооцінку тощо. Психологічна неоднорідність брехні викликає певні труднощі у її викритті. У кримінальному праві визначення обману формулюється відповідно до загальнозживаного значення цього слова, а саме: 1) неправдиві слова, вчинки, дії і т. ін.; невідповідність істині, те, чого немає насправді, брехня; 2) хибне сприйняття дійсності, зумовлене неправильним, викривленим зображенням її органами чуття, омана [1, с. 642].

Інколи обставини складаються так, що версія щодо правдивості-неправдивості людини висувається на основі спостережень за її мовною поведінкою. У межах когнітивно-дискурсивного підходу неправда розглядається як когнітивно-комунікативне утворення, що формується у соціальній взаємодії суб'єктів, здійснюваній за посередництвом природної мови [3, с. 295–296]. Відтак, значення суб'єкта мовлення зростає: він стає ключовою особою, що й визначає усі лінгвістичні прояви неправди.

Виділяють три основні мовні стилі неправдивої комунікації: 1) стиль, для якого властиві неясність і багатослів'я (велика кількість семантичних модифікаторів, узагальнюючих слів, стереотипних фраз, повторів, довгих і складних фраз, які містять мало інформації); 2) стриманий та еліптичний стиль (відмовчування, переважання коротких фраз без підмета,

обмежений лексичний набір, велика кількість довгих пауз); 3) стиль, характерними ознаками якого є деперсоналізованість і невизначеність (обмежена кількість згадувань власної особи, посилення на третю особу, безособові та деперсоналізовані конструкції) [4, с. 117–118].

Неочікувана зміна обставин або неочікуване запитання може звести нанівець навіть добре відпрацьовану неправдиву версію. Наслідком може стати неузгодженість, суперечливість того, про що людина говорить; невідповідність того, на чому вона наполягає, іншим доконтарним фактам. Занадто «гладка» розповідь, що раз за разом повторюється в практично незмінному вигляді, також може вказувати на те, що має місце неправда. Правдива людина, зазвичай, під час повторних переказів щось додає (уточнює), щось випускає, щось описує трохи інакше (втім, досвідчені обманщики про це знають) [2, с. 139].

Говорити неправду у певному розумінні важче, ніж говорити правду. Той, хто обманює, має оцінити можливість викриття обману та його наслідки; він мусить відповідати на запитання так, щоб відповіді узгоджувались одна з одною; він повинен передбачити ті запитання, які ще не поставлені, але можуть виникнути. Не всі люди кмітливі настільки, щоб відразу зорієнтуватися; не всі можуть вчасно передбачити необхідність говоріння неправди і підготуватися до неї належним чином; не у всіх настільки гарна пам'ять, щоб запам'ятати всі задані запитання і всі відповіді на них. Втім, утруднення в мисленні можуть бути пов'язані не з неправдивістю людини, а з якимись іншими обставинами. Тому «діагноз» про те, що у спілкуванні має місце обман, може бути поставлений лише в результаті перевірки та відкидання всіх інших гіпотез.

Можливими ознаками неправдивості у мовній поведінці вважають:

- непрямі відповіді на прямі запитання (особливу увагу слід звернути на випадки, коли говоріння правди не потребує пригадування, обдумування тощо);

- обмовки як неумисне говоріння правди (різновид самовикриття);

- багатослівність, ухильність відповідей;

- відносно довгі паузи, що передують відповідям на прямі запитання;

– мовні помилки у вигляді повторення окремих вигуків, слів чи частин слів;

– порушення синтаксичної конструкції речень;

– збільшення порівняно зі звичною кількістю «слів-паразитів»;

– зміни висоти голосу. Підвищення висоти голосу в процесі спілкування може свідчити про обман (внаслідок зростання страху викриття), але може бути й ознакою хвилювання чи гніву;

– зміни у силі голосу та темпі мовлення. Є підстави вважати, що сила голосу зростає, а темп говоріння прискорюється при переживанні страху або гніву, а зворотні зміни відбуваються при переживанні сорому, вини чи печалі.

Варто пам'ятати, що відсутність ознак омани не є доказом правдивості, і навпаки. Адже існують люди зі своєрідним експресивним стилем, які можуть бути зазвичай багатослівними й уникати прямих відповідей на будь-які запитання, робити багато коротких або довгих пауз між словами, часто припускатися мовних помилок (обмовок) і використовувати мало ілюстративних жестів чи бідний інтонаційний малюнок фрази.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь : Перун, 2001. – 1440 с.

2. Малкова Т. Неправдивість та засоби її діагностики // Психологія слідчої діяльності : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / за заг. ред. Л. І. Казміренко. – Київ : Правова єдність, 2009. – С. 130–156.

3. Терещенко Л. Мовна особистість брехуна: на перехресті когніції та комунікації / Л. Терещенко // Стили неправдивого мовлення. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». – Вип. 16. – Острог, 2010. – С. 295–303. – (Серія «Філологічна»).

4. Терещенко Л. Стили неправдивого мовлення / Л. Терещенко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Вип. 48. – Острог, 2014. – С. 117–118.